

Гусаров К.В.,

докт. юрид. наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, м.Харків

e-mail: k.v.gusarovkv@nlu.edu.ua

ORCID ID orcid.org/0000-0001-8774-259X

СПРОЩЕНІСТЬ ПРОВАДЖЕНЬ ПО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Викладення ЦПК України в новій редакції, крім інших новел, впровадило у цивільне судочинство можливість розгляду цивільних справ в порядку спрощеного позовного провадження. Не дивлячись на доволі «молодий вік» оновленого ЦПК України, на сторінках юридичної літератури до прийняття вказаного нормативного акту та під час його дії жваво обговорюються новели, що були внесені законодавцем у основне джерело з цивільного процесуального права нашої держави.¹

Оновленими правилами розгляду цивільних справ, встановленими ЦПК України, розгляд малозначних справ передбачається за правилами спрощеного провадження цивільного судочинства. Проте малозначні справи не є єдиними у цивільному процесі, що

¹ Право України, 2017. - №8; Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Збірник наукових праць. Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 7 липня 2017) /за заг. ред. І.О. Ізарової, Р.Ю.Ханик-Посполітак. – К.: ВД Дакор, 2017.

розглядаються за правилами спрощеного провадження. Розгляд малозначних справ в порядку спрощеного провадження передбачений також у нормах ГПК України (ст. ст. 247-252). Іншим чином питання предмету розгляду у спрощеному провадженні регламентується нормами КАС України. На відміну від редакцій попередніх кодексів, що мають цивілістичний характер, ст. 257 КАС України закріплює можливість розгляду в порядку спрощеного провадження справ незначної складності, як їх визначив законодавець.

Серед інших новел звертає на себе увагу посилення, зокрема у цивільному судочинстві, засад спрощення перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядках. Як в апеляційному провадженні (ч.1 ст. 368 ЦПК України), так і в провадженні касаційному (ч.1 ст. 402 ЦПК України) встановлено правило про те, що у зазначених формах проваджень цивільного судочинства справа розглядається за правилами, встановленими для розгляду справи в порядку спрощеного провадження.

Проте при перегляді рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку, на відміну від встановлених правил спрощеного провадження для місцевого суду, розгляд справи судом апеляційної інстанції у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Винятком з цього правила є розгляд в апеляційному порядку справ з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; справи щодо перегляду певного кола ухвал суду першої інстанції. Проте розгляд справ в апеляційному порядку без повідомлення учасників справи може бути і не дотриманий. При цьому, за ініціативою суду апеляційної інстанції, вищезазначені справи по скаргам можуть бути розглянуті у судовому засіданні з повідомленням чи викликом учасників справи.

Наступною особливістю між спрощеним провадженням розгляду справ місцевими та апеляційними судами є можливість проведення підготовчого судового засідання. Слід зазначити, що розгляд цивільної справи за правилами спрощеного провадження в суді першої інстанції відбувається без проведення підготов-

чого судового засідання. З іншого боку, можливість проведення підготовчих дій передбачена у нормах, котрі регламентують перегляд судових рішень в апеляційному провадженні в порядку спрощеного провадження, за правилами якого здійснюється апеляційний перегляд в цілому. Хоча сама по собі підготовка розгляду справи судом апеляційною інстанцією не слід вважати підготовчим засіданням.

Процедура спрощеного провадження, яка встановлена для суду першої інстанції, не передбачає можливості проведення судових дебатів. Однак в суді апеляційної інстанції така можливість надана законодавцем учасникам справи при перегляді рішення за їх участю.

Відмінною рисою касаційного провадження є встановлене на законодавчому рівні правило щодо розгляду по суті касаційної скарги без повідомлення учасників справи з урахуванням законодавчих вимог відносно меж розгляду справи судом касаційної інстанції в порядку ст. 400 ЦПК України. Перегляд здійснюється також за правилами спрощеного провадження з урахуванням процедур перевірки законності рішень Верховним Судом. На відміну від процедур розгляду матеріалів цивільної справи в судах попередніх інстанцій, звертає увагу наявність попереднього розгляду справи судом касаційної інстанції.

В історичному аспекті вважаємо за доцільне зазначити, що судові установи, які здійснювали перегляд судових рішень в касаційному порядку цивільного судочинства, постійно зазнавали суттєвих змін. Функції касаційного суду по цивільним справам в різні часи існування незалежної України здійснювали Верховний Суд України, касаційні палати судів апеляційної інстанції, що утворювались для «розвантаження» Верховного Суду України від надмірної кількості касаційних скарг та проваджень у випадку витребування цивільних справ. Тривалий час перегляд судових рішень в касаційному порядку здійснював і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Насьогодні

судом касаційної інстанції у цивільному процесі є Верховний Суд, зокрема Касаційний цивільний суд, який є складовою Верховного Суду. До складу касаційного цивільного суду входять судді відповідної спеціалізації.

Самому терміну «спрощене провадження» в суді касаційної інстанції не відповідає доволі складні процедури передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду. Таке «not summary justice» в межах передбаченого цивільним процесуальним правом спрощеного провадження в порядку касації може відбутись за умови необхідності відступу від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених в раніше ухвалених колегіями або палатами рішень Верховного Суду. Окремою обов'язковою умовою передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду є оскарження судових рішень з підстав порушення правил предметної та суб'єктної юрисдикції.

Враховуючи викладене навряд чи можна визнати беззаперечною ідею законодавця про можливість перевірки обґрунтованості та (чи) законності судового рішення з використанням спрощених форм провадження. Разом з цим перевірка судових рішень в інстанційному порядку має певну специфіку, на відміну від розгляду справи судом першої інстанції за правилами спрощеного провадження.

Особливістю перегляду судового рішення в апеляційному та касаційному порядках є перевірка обґрунтованості та (або) законності акту правосуддя. Проте судова практика містить випадки переглядів рішень судів органами судової влади контролюючих інстанцій неодноразово, із необхідністю з'ясування чисельних обставин справи із чисельним складом суб'єктів як матеріальних, так і цивільних процесуальних правовідносин.

Прикладом може служити одна із цивільних справ, що була предметом розгляду судом першої інстанції, неодноразового апеляційного перегляду та перевірки законності постанови апеляційного суду Верховним Судом. Предметом касаційного перегляду

рішень судів першої та апеляційної інстанцій за правилами оновленого цивільного процесуального законодавства в порядку спрощеного провадження стала справа про визнання припиненим договору іпотеки, за умовами якого ПАТ «Земельний банк» та АТЗТ «Гея» було укладено кредитний договір, за умовами якого останнє отримало 10 млн грн. та зобов'язалось повернути вказану суму у строк до 14 січня 2009 р. Того ж дня з метою забезпечення виконання зобов'язань АТЗТ «Гея» за вказаним кредитним договором було укладено договір іпотеки. За результатами перегляду цієї справи із значним матеріально-правовим інтересом не лише для сторін та третіх осіб в порядку спрощеного провадження, ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 31 січня 2018 р. скасовано, а справу передано до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду. Продовження розгляду зазначених спірних правовідносин в суді апеляційної інстанції закінчилось задоволенням апеляційної скарги особи, яка не приймала участі у розгляді справи, однак вважала свої права порушеними рішенням суду першої інстанції.²

Розгляд подібних цивільних справ, де мова іде про доволі значний матеріальний інтерес у заінтересованих осіб, що витікає із забезпечення виконання зобов'язання договором іпотеки, предметом якого стала нежитлова будівля літ «А-5» загальною площею 7 397, 8 кв.м., що розташована у буд. 54-а по просп. Ювілейному у м.Харкові, за правилами спрощеного провадження без виклику сторін, - вважаємо недоцільним. Додатковим аргументом на користь такого висновку є необхідність з'ясування правової позиції всіх заінтересованих суб'єктів матеріальних правовідносин. Ними є не лише сторони та одна третя особа. Такими особами також є ТОВ «Юридична фірма «Аріес», яка не приймала участі у розгляді справи, проте подала апеляційну скаргу на рішення суду першої

² Постанова Апеляційного суду Харківської області від 15 серпня 2018 р. по справі № 643/8335/16-ц [Електронний ресурс] <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75915336#>

інстанції, оскільки вважала порушеним свої права цим судовим рішенням. До заінтересованих у вирішенні справи осіб відноситься і ЗАТ «Лантан», що є суб'єктом договору про переведення юоргу, а також ТОВ «ЮК «Амстердам» та Національний банк України, які укладали договір передавання в управління непроданих активів.³

Таким чином, інстанційний перегляд судових рішень за правилами спрощеного провадження, на думку автора, має відбуватись за відсутності багатосуб'єктних матеріально-правових та процесуально-правових відносин. Разом з цим, слід прийняти до уваги і ціну позову або вартість предмету позову, якщо позов не підлягає грошовій оцінці. Уявляється недоцільним перегляд судового рішення за правилами спрощеного провадження і в тому випадку, коли ініціатором такого перегляду виступає особа, яка не брала участі у розгляді справи за умови вирішення судом у рішенні питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Цивільне процесуальне законодавство не дає відповіді на питання про те, чи повинен суд апеляційної інстанції переглядати власне рішення за нововиявленими обставинами за умови, якщо «первісний» перегляд судового рішення здійснювався з викликом у судові засідання заінтересованих осіб до нормативного закріплення необхідності реалізації апеляційного перегляду за правилами спрощеного провадження. Обов'язковість перегляду за нововиявленими обставинами у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи встановлена у ч.1 ст.429 ЦПК лише для суду першої інстанції. Уявляється, що з повідомленням вказаних суб'єктів про час та місце розгляду справи має здійснювати перегляд власних рішень за ново виявленими обставинами і суд першої інстанції.

³ Постанова Апеляційного суду Харківської області від 15 серпня 2018 р. по справі № 643/8335/16-ц [Електронний ресурс] <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75915336#>

1. Право України, 2017. – № 8.
2. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Збірник наукових праць. Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 7 липня 2017) / за заг. ред. І.О. Ізарової, Р.Ю.Ханик-Посполітак. – К.: ВД Дакор, 2017.
3. Постанова Апеляційного суду Харківської області від 15 серпня 2018 р. по справі № 643/8335/16-ц //Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75915336#>
4. Постанова Апеляційного суду Харківської області від 15 серпня 2018 р. по справі № 643/8335/16-ц //Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75915336#>